

В'ячеслав В'ячеславович Гладкий

Кафедра управління безпекою, правоохоронної
та антикорупційної діяльності
Навчально-науковий інститут права
ім. князя Володимира Великого
Київ, Україна

КРИМІНОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЙНЯТНОСТІ КОРУПЦІЇ ТА УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІНИ КОРУПЦІЙНОЇ ПОСЛУГИ

Анотація. Абсолютно всі прояви корупції формально обумовлюються девіантною поведінкою осіб, котрі можуть бути віднесені до суб'єктів корупційних правопорушень. У той же час у теоретичному контексті недостатньо дослідженим залишається питання про те, чому ж люди здійснюють корупційний злочин, незважаючи на очевидний загальнолюдський осуд корупції та корупціонерів. Тому основна мета роботи полягає у кримінометричному аналізі прийнятності корупції та умов формування ціни корупційної послуги. Досягнути поставленої мети дозволили методи типологізації та кримінометричного моделювання. Установлено, що кожній категорії державних службовців кореспондує певний рівень дисципліни та відповідальності, що відповідає важливості функцій, які виконують службовці відповідної категорії, і ризикам неправомірного ухилення від виконання ними цих функцій. У роботі визначено умови прийнятності корупції – умови, за наявності яких відповідна девіантна поведінка зі всіма її ризиками стає привабливою в очах потенційного суб'єкта корупційного злочину. Найважливішою умовою прийнятності корупційної моделі поведінки для особи, яка надає неправомірну корупційну вигоду, буде те, що ця вигода за своєю ціною і цінністю буде перевищувати, зокрема, час, витрачений нею на отримання публічної послуги корупційним чином, відповідні ризики тощо. У той же час відповідна прийнятність корупційної моделі поведінки для особи, що приймає неправомірну корупційну вигоду, буде констатуватись завжди, коли ця вигода дорівнюватиме або ж перевищуватиме її корупційні очікування. Разом із тим категорія «корупційне очікування» дозволяє, з одного боку, визначити множинні закономірності формування ціни корупційної послуги, а з іншого – розробити дієву антикорупційну логіку, що застосовуватиметься державою у процесі запобігання та протидії корупції. Усі дії держави та органів державної влади повинні бути системними, скоординованими на досягнення однієї мети. Зазначені напрями модернізації антикорупційної політики на державній службі, які будуть позитивно впливати на її діяльність.

Ключові слова: корупційна поведінка, корупційний податок, неправомірна вигода, прийнятність корупції, розгул корупції, хабар, ціна корупційної послуги.

Viacheslav V. Hladky

Department of Security Management, Law Enforcement
and Anticorruption Activities
Volodymyr Velykiy Educational and Scientific Institute of Law
Kyiv, Ukraine

CRIMINOMETRIC ANALYSIS OF CORRUPTION PERMISSIVENESS AND CONDITIONS OF PRICING IN CORRUPT SERVICES

Abstract. *All manifestations of corruption with no exceptions are formally conditioned by the deviant behaviour of individuals, who may be attributed to the entities of corruption offences. At the same time, in the theoretical context, the issue of the reason why people commit corruption crimes remains under-researched, regardless of observed universal condemnation of corruption and corrupt officials. Therefore, the main purpose of the paper is forensic analysis of the acceptability of corruption and the conditions for the formation of corruption services cost. Methods of typology and forensic modelling allowed achieving of the purpose. It has been established that each category of civil servants corresponds to a certain level of discipline and responsibility that, in its turn, corresponds to the importance of the functions performed by employees of the relevant category and the risks of misuse of these functions. The article has defined conditions of corruption permissiveness – the conditions under which the corresponding deviant behaviour with all its attendant risks becomes attractive in the minds of potential entities of corruption crimes. The most important condition for permissiveness of corrupt behaviour for a person providing unlawful corrupt benefit will be the fact that this benefit by its cost and value will exceed, in particular, the time spent by him or her to receive a public service in a corrupt way, associated risks, etc. At the same time, permissiveness of corrupt behaviour for a person accepting unlawful corruption benefit will always be stated if this benefit will be equal to or will exceed his or her corrupt expectations. However, the category “corruption waiting” allows, on the one hand, to identify multiple patterns of corrupt services’ pricing, and on the other hand, to develop efficient anti-corruption logic applied by the government in the process of preventing and combating corruption. All actions of a state and governing bodies should be systemic, coordinated to achieve one goal. The focuses on modernisation of anticorruption policy in the civil service, which will positively influence its activity, have been determined.*

Keywords: acceptability of corruption, bribe, corruption behaviour, corruption tax, improper benefit, price of corruption services, rampant corruption.

ВСТУП

Одразу ж після завершення холодної війни увага світової спільноти поступово була переведена на проблему попередження та подолання корупції у світі, яка визнається вченими як живуча та завжди актуальна проблема, що пронизала всі сфери людської життєдіяльності [1]. Поряд із тим завершення холодної війни також обумовило початок періоду жахливого хаосу в багатьох державах, у котрих, як зазначає австралійський вчений ад’юнкт-професор Дж. Макфарлан (John McFarlane), добре врядування (*good governance*) було замінено анархією (держави колишнього СРСР і колишньої Югославії), міжобщинна

гармонія була зруйнована міжетнічними конфліктами й актами геноциду (Руанда та Боснія), соціальну рівновагу було спотворено різким зростанням рівня безробіття та зубожіння (Індонезія та Сальвадор), релігійними та культурними розколами, що призвели до жорстокого насильства (Алжир та Індія) тощо [2]. При цьому наголосимо, що і закінчення холодної війни, і окремі перераховані негативні наслідки її завершення досить тісно пов'язані із корупцією – вони обумовлені нею та/або ж нею посилені. Більше того, руйнівний вплив корупції проявляється не лише у дестабілізованих державах (в яких мають місце соціально-економічні, політичні чи інші кризові явища), адже корупція є надзвичайно агресивним економічним злочином, котрий має численні практичні прояви [3] та паразитарним чином впливає абсолютно на всі уряди, державні органи, підприємства, благодійні організації та громадян по всьому світу. Здійснення корупції та її наслідки безпосереднім чином загрожують демократії та посилюють нерівність у суспільстві, завдають шкоди економіці, обумовлюють виснажливу неефективність, відвертають грошові кошти від фінансової підтримки та забезпечення основних соціальних послуг [4; 5]. Тобто характер загрози корупції для світу, власне, є аналогічним загрозі ядерної війни, яка була очікуваною в період протистояння США та колишнього СРСР. Між тим означене співвідношення наслідків корупції та ядерної війни в жодному разі не є перебільшенням значимості корупції. Руйнівний вплив корупції на якість життя людини, на цілісність та життєздатність існуючого світопорядку не викликає ґрунтовних сумнівів. Попри це не слід також ігнорувати і роль корупційних мотивів у здійсненні геноцидів, війн, воєнних конфліктів, котрі потенційно можуть бути здійсненими із застосуванням ядерної зброї (з огляду на те що ядерною зброєю, як відомо, володіють також і досить корумповані держави).

На жаль, до сьогодні досить корумпованою державою в Європі та світі залишається Україна, котра у 2017 р. разом із Сьєрра-Леоне, М'янмою, Іраном та Гамбією посіла 130-те місце в рейтингу сприйняття корупції *Transparency International*. У той же час Азербайджан, Казахстан і Молдова посіли 122-ге місце, Вірменія – 107-ме, Білорусь та Грузія – 68-ме і 46-те відповідно, Латвія та Литва – 40-ве і 38-ме відповідно, Польща – 36-те, Нова Зеландія – 1-ше. Усе це свідчить про те, що сьогочасна реалізація державної антикорупційної політики в Україні залишається неефективною, пронизаною стійкими корупційними зв'язками. Більше того, вочевидь неефективними є збільшення в сьогочасній Україні масиву антикорупційного законодавства (котрий призводить до *інфляції законодавства*) та культивування антикорупційних державних органів (обумовлює відповідну *інституційну інфляцію*). При цьому серед основних причин очевидної недостатності антикорупційної державної політики та неспроможності України (так само як і багатьох інших пострадянських держав) попереджувати корупцію та протидіяти їй є насамперед відсутність достатньої політичної волі очільників державних органів, невідповідність рівня антико-

рупційної культури в суспільстві, а також ігнорування всіма суб'єктами антикорупційної діяльності актуальних напрацювань учених-кримінологів у рамках теорії корупції та антикорупційної діяльності. Додаткову проблему складає недостатня об'єктивність теоретичного осмислення академічними колами та юристами-практиками сутності корупції та її впливу.

Автор зазначає, що під корупцією (у межах загальної моделі розуміння цього феномену) доцільно розуміти явище, котре об'єктивується шляхом деформації усталеного порядку прохання-надання-отримання публічних благ, чи замах на непорушність цього порядку, що практично обумовлюються девіантними (у юридичному та/або соціальному контексті) діями, які здійснюються:

1) людиною, котра має владу та, володіючи реальним впливом (як результат того, що ця особа займає певну посаду у публічній або муніципальній службі або ж виконує особливу роль у житті суспільства), зловживає цією владою та впливом в обмін на предмети та/або послуги, що задовольняють її приватний інтерес або ж інтерес окремих груп людей, які знаходяться під її неправомірним заступництвом;

2) людиною, яка бажає отримати благо для себе чи для третіх осіб (також – позбавити блага будь-кого), пропонуючи (а так само – надаючи) особі, котра має владу та/або володіє відповідним реальним впливом, неправомірну корупційну вигоду з тим, щоб отримати відповідне благо;

3) людиною, котра сприяє активними чи пасивними діями здійснюванню корупційної практики [6].

Відтак, корупція – це феномен, який обумовлений певною девіантною поведінкою осіб, що спотворюють практичний вияв примату публічного інтересу над приватним, викривляють існуючий баланс цих інтересів.

На сьогоднішній день ученими-кримінологами, антикорупційними організаціями та державами, світовим співтовариством загалом вироблені певні мінімальні стандарти запобігання та протидії корупції, що посилюють реальність настання кримінальної відповідальності за злочинні корупційні дії. Утім з огляду на досвід України та багатьох інших держав можемо помітити, що кожна антикорупційна дія, як правило, характеризується нетривалим ефектом, поступово знецінюючись, а врешті – «окислюється» та «відмирає» [7–9]. З огляду на це можемо припустити, що викривлення примату публічного інтересу над приватним є практично неминучим у людському суспільстві. Поряд із тим рейтинг сприйняття корупції *Transparency International* за кожен рік свідчить начебто про інше – корупційний мотив має важливе значення у виборі моделі поведінки особи, утім ця «важливість» у різних державах є неоднаковою. З огляду на це виникає закономірне питання: чи є неоднаковим у різних державах саме рівень сприйняття корупції чи в різних державах все ж таки по-різному людина обмежується у здійсненні корупційної поведінки (в одних – досить ефективним чином, а в інших – у меншій мірі). Вважаємо, що об'єктивний ре-

зультат у цьому випадку залежить саме від держави, що оперативно реагує на адаптацію людини до антикорупційних умов (саме з метою вчинення у цих умовах корупційних злочинів у більш «досконалий» та «актуальний» спосіб), ефективно протидіючи можливій девіації суспільства у відповідному напрямку [10–11].

Відтак, у теоретичному та практичному контексті суттєво актуалізується питання про те, чому саме злочинна корупційна поведінка, попри численні ризики для учасників корупційних відносин, є більш прийнятною, аніж протилежна їй – просоціальна? Між тим, вирішуючи це питання, безсумнівно, слід з'ясувати соціально-правову сутність прийнятності корупційних дій для учасників корупційних відносин, яку можна виразити у відповідній формулі.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У відповідності до мети та завдань цього дослідження нами було використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів і способів наукового пізнання (зокрема, системний метод, системно-структурний аналіз, типологізація та кримінометричне моделювання), що дозволяють у повній мірі комплексно та критично проаналізувати проблематику теорії корупції в частині концептуалізації логіки прийнятності корупційної моделі поведінки, яка має безпосередній зв'язок із ціною неправомірної вигоди та її прийнятністю.

Для детального аналізу необхідно виділити такі моменти:

- поняття «корупція» складне, багаторівневе, системно зорганізоване соціальне явище, яке поєднує в собі різні складові, зокрема: управлінську, політичну, економічну, юридичну, соціальну, морально-етичну;

- корупція – це негативне суспільне явище, яке постійно й активно впливає на свідомість громадян та їхні особисті погляди, формує корисливі аморальні цінності, визначає корупційну субкультуру в суспільстві, руйнує суспільні відносини, зменшує ресурси та підриває довіру до держави;

- корупція охоплює вищий (елітарний), середній та низовий рівні державного управління, проникаючи в усі сфери і підсистеми суспільного життя, порушує права, зачіпає інтереси всіх соціальних груп і прошарків суспільства, вражає політику, економіку, соціальну сферу, культуру;

- корупція може бути політичною, економічною, адміністративною та побутовою, може виникати організовано чи стихійно;

- корупція створила корупційну етику, що стала альтернативою морально-етичним нормам в Україні.

За допомогою методу аналізу встановлено, що одним із найбільш істотних чинників у подоланні корупції є ставлення населення до цієї проблеми. Як свідчать результати досліджень, проведених в Україні протягом останніх років, більше половини населення схильне до вчинення корупційних правопорушень за умови, якщо це сприятиме розв'язанню проблеми. Крім того, значна частка

населення з огляду на брак відповідних знань не кваліфікує певні види поведінки як корупційні, усвідомлюючи при цьому невідповідність такої поведінки нормам моралі чи професійної етики. За умови ефективної роз'яснювальної роботи населення може змінити ставлення до такої практики як до неприйнятної корупційної і, таким чином, антикорупційний потенціал суспільства значно зросте.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

2.1. Прийнятність корупції для надавача неправомірної корупційної вигоди

За допомогою корупції сторони корупційних відносин (у рамках базової моделі відповідних відносин цими сторонами є той, хто надає неправомірну корупційну вигоду, та той, хто отримує цю вигоду замість надання обумовленого блага) досягають тих чи інших благ, часто недоступних у позакорупційних відносинах (узагалі або ж у необхідній для сторін означених відносин мірі). З цього приводу С. В. Лавренко зазначає, що у спеціальній літературі можна виокремити наукові позиції, якими стверджується, що корумповані чиновники як учасники відповідних взаємовідносин отримують від цих відносин «вигоду у вигляді матеріальної винагороди за корупційну “поведінку”». Особи, котрі надають чиновникам незаконну винагороду, також отримують в обмін вигоду від доступу до будь-яких ресурсів, звільнення від відповідальності за скоєні ними правопорушення тощо. Таким чином, для зазначеної категорії осіб корупція є безумовним благом» [12], хоча окреслений феномен для суспільства залишається все тим же номінально негативним соціально-економічним і правовим явищем. На цю ж обставину також звертає увагу І. В. Пиголенко, підкреслюючи, що далеко не всі громадяни вважають корупцію негативним явищем. Більшість громадян (насамперед підприємці) дотримується позиції, згідно з якою «корупція дає можливість робити справу, а хабарі, по суті, еквівалентні платі за прискорення оформлення справи або розв'язання інших питань. Часто обидві сторони корупційного акту є готовими до взаємовигідних контактів» [13; 14]. Разом із тим можна було б припустити, що зазначений умовно позитивний вплив корупції є наслідком корумпованості держави: люди звертаються до корупційних відносин як до дієвого засобу оптимальної участі в житті суспільства, оскільки участь цих людей у суспільних процесах (тобто повноцінний прояв людьми себе в суспільстві) неможлива без корупційної складової в силу корумпованості самого суспільства. Однак цей висновок видається лише частково справедливим.

Якщо для одних людей корупційні відносини – це «відчайдушний» засіб, за допомогою якого особа спромагається отримати необхідне благо і без нього (без корупційного засобу) не може отримати благо або не отримує його в необхідні терміни, у необхідній мірі (наприклад, ще нещодавно термінове отримання закордонного паспорта в багатьох містах України через високий попит на нього,

викликаний так званим «безвізом з Європою», фактично здійснювалося або через тижні та місяці з моменту подачі заявки, або раніше, але тоді, коли заявник наполегливо подавав множинні заяви в органи влади і щодня телефонував до міграційної служби, що можна сукупно оцінити в якості очевидного корупційного ризику), то для інших людей корупційні відносини – це відображення їх базової життєвої стратегії взаємодії та виживання в суспільстві.

Випадки, коли людина вдається до корупційного досягнення необхідного блага, оскільки оптимальне досягнення цього блага ускладнене корупційною складовою (тобто особа може досягти блага і без корупційних засобів, але витративши інший ресурс, головним чином час, фізичні сили тощо), можна описати таким чином (формула 1, яка визначає суб'єктивну сприятливість корупційної практики для особи, яка надає неправомірну корупційну вигоду):

$$RB = \left(\frac{NB^{CC} - LA - CD}{t} \times 100\% \right) \times ThCD, \quad (1)$$

де RB – благо, досягнуте за допомогою корупції; NB – необхідне благо; CC – корупційне ускладнення; LA – правомірні діяння, спрямовані на досягнення блага (якщо такі супроводжували корупційні дії); CD – корупційне рішення; $ThCD$ – загроза розкриття; t – час, витрачений на досягнення мети.

При цьому слід звернути увагу на те, що потенційний учасник корупційних відносин (головним чином той, хто надає неправомірну корупційну вигоду, корупційний посередник), визначаючи сприятливість імовірного корупційного діяння, буде керуватися критеріями раціональної ефективності корупційного рішення, що визначається економічно-правовою виправданістю досягнутого корупційним шляхом блага – рентабельністю означеного блага. У той же час не можна заперечувати того, що у практичній дійсності спостерігаються випадки, коли особа вдається до корупційного досягнення блага, незважаючи на те, що оптимальне його досягнення позбавлене корупційної складової (іншими словами, особа може досягти блага, якого вона потребує, без звернення до корупційної практики), однак корупційне рішення в ще більшій мірі оптимізує процес досягнення цього блага. Практична затребуваність означеної поведінки, вважаємо, обумовлена:

1) правовим нігілізмом, а також скерованістю егоцентристською ідеєю світо-розуміння (і осмислення в рамках цієї ідеї суспільних відносин);

2) динамікою, змагальним характером соціально-економічних відносин, з огляду на які люди (в силу своєї психофізіологічної природи) прагнуть у максимальній мірі підвищити динаміку досягнення необхідного блага.

2.2. Прийнятність корупції для отримувача неправомірної корупційної вигоди

Що ж стосується одержувача неправомірної корупційної вигоди (наприклад, хабароотримувача), то для нього ця неправомірна вигода в кожному конкрет-

ному випадку буде прийнятною, якщо вона відповідатиме його злочинним меркантильним очікуванням (або ж перевищуватиме ці очікування). Звідси випливає, що для одержувача неправомірної корупційної вигоди прийнятність (ефективність) хабара *as such* – це суто суб'єктивна категорія, що певною мірою корегується множинними умовами, зокрема:

1) об'єктивними умовами адміністративних повноважень особи, яка має можливість надавати блага корупційним способом, і масштабами сфер її впливу, її положенням у суспільстві, наявністю у неї відповідних «конкурентів» (тих, хто надає аналогічні публічні послуги в обмін на хабар або ж без такої) тощо;

2) об'єктивними економічними можливостями особи, яка повноважна надавати блага корупційним способом, та характером її суб'єктивної оцінки цих можливостей;

3) обраною корупціонером моделлю корупційної діяльності за ознакою її активності здійснення;

4) характером послуги (блага), що надається у відповідь на отриману неправомірну корупційну вигоду.

Саме перелічені умови прийнятності неправомірної корупційної вигоди є сукупно визначальними у формуванні ціни цієї вигоди, а також важливою обставиною, що може використовуватися в антикорупційній діяльності держави як важіль для підтримки нормативної поведінки в суспільстві.

Вплив самооцінки на ціну корупційної послуги. Об'єктивні умови адміністративних повноважень особи, яка має можливість надавати блага корупційним способом, і масштаби сфер її впливу тощо впливають не лише на ступінь злочинної впевненості особи, але й на її самооцінку, вплив якої на вартість наданої нею корупційної послуги складно недооцінити. Відтак, зважаючи на вказану коригуючу ціну корупційної послуги умову, а також складену нами формулу 1, висунемо наступну гіпотезу:

Гіпотеза 1. Про вплив оцінки власної важливості потенційного корупціонера на ймовірність його залучення до корупційної діяльності: Чим вищою в особі (котра має можливість надавати блага корупційним способом) буде оцінка власної важливості в суспільстві, тим вищою буде мінімальна сприятлива для неї вартість корупційної послуги, яку вона буде готова надати.

Із гіпотези випливає, що прийнятною для особи з високою оцінкою власної важливості в суспільстві буде настільки ж висока вартість (або ж така, що перевищує цю вартість), також і неправомірною корупційною вигодою (в цьому випадку не приймається в розрахунок, зокрема, об'єктивна ціна ризику бути розкритим в скоєнні корупційного діяння тощо). У зв'язку з цим підвищення значущості в суспільстві особи, яка має можливість надавати блага корупційним способом, підвищує мінімальну ціну корупційної послуги, на надання якої ця особа готова погодитись, а контингент осіб, здатних надати відповідну неправомірну

вигоду, буде в тій же мірі скорочуватися. Запобігаючи корупції в державі таким способом, можна домогтися лише наступного практичного ефекту:

1. Розгул корупції в державі буде помітно скорочений. Це можна пояснити тим, що за означених умов зменшиться кількість осіб, залучених у корупційні відносини в силу високої граничної вартості участі в цих відносинах.

2. Вплив корупції у державі буде залежати від паралельного зростання впливу олігархічних кланів на державу та процеси в суспільстві. Важливо врахувати, що темп зростання кланового впливу в суспільстві буде безпосередньо залежати від таких двох обставин:

1) від темпу скорочення кількості осіб, здатних брати участь у корупційних відносинах, що спричиняє монополію на участь у корупційних відносинах;

2) від реальної спроможності державних органів протидіяти корупційному клановому впливу на державу і на державні органи.

У той же час важливо врахувати те, що державні органи найчастіше з тих чи інших причин не здатні протистояти корупційному впливу олігархічних кланів, тому ця і подібні їй моделі запобігання корупції (наприклад, посилення суворості кримінальної відповідальності за умови існування в державі вибіркового правосуддя тощо) найчастіше зумовлюють посилення впливу в державі олігархічних кланів, котрі використовують кримінально-правову та адміністративно-правову систему у власних інтересах. Більше того, підкреслимо наступне: особи з високою оцінкою власної важливості в суспільстві, що мають можливість надавати блага корупційним способом, самі будуть зацікавлені в монополізації участі в корупційних відносинах через те, що це, серед іншого, «очистить» масу осіб, які мають потенційну можливість надати неправомірну корупційну вигоду, від «неблагонадійних» елементів. Таким чином, монополізація участі в корупційних відносинах забезпечує безпеку корупціонера, зменшує його тривожність з приводу можливого розкриття відповідної злочинної діяльності, а також задовольняє його самооцінку, взаємодією з особами, котрі фактично володіють державою.

Разом із тим викладена нами гіпотеза 1 дозволяє дійти висновку також з приводу наступного: оцінка власної важливості в суспільстві особи, яка має можливість надавати блага корупційним способом, є важливим фактором запобігання корупції, якщо антикорупційна стратегія держави буде включати також прозорі засоби збільшення кількості осіб, що надають одне і те саме благо. Збільшення конкуренції серед осіб, які мають можливість надавати аналогічні блага корупційним способом, буде обумовлювати зниження середньої ціни на відповідну корупційну послугу, у силу чого буде спостерігатися дисонанс між вимогами потенційного корупціонера щодо ціни корупційної послуги та її фактичною вартістю. Звідси можна зробити висновок про те, що успіх збільшення конкуренції серед осіб, які мають можливість надавати аналогічні блага корупційним способом, буде спостерігатися тоді, коли в практичній дійсності матиме місце дисонанс відповідних вимог і можливостей за умови, що оцінка власної

важливості в суспільстві розглянутих осіб не знижуватиметься (або знизиться незначно, але не досягаючи меж прийнятності фактичної ціни корупційної послуги, яку вони здатні надати).

Вплив об'єктивних можливостей та їх оцінки на ціну корупційної послуги. Цілком очевидно, що нижня межа вартості корупційної послуги особи, яка має можливість її надавати, залежить не лише від оцінки власної важливості в суспільстві, але й від фінансової (матеріальної загалом) спроможності цієї особи. Не викликає сумнівів той факт, що прийнятність ціни неправомірної корупційної вигоди за одну і ту саму державну послугу буде не однаково оцінена двома особами, які займають однакові посади та позиції в суспільстві, але є нерівними у своїх матеріальних можливостях. Це можна пояснити тим, що обсяг, характер і цінність того, чим володіє людина, у значній мірі визначає її критичне осмислення цінності предметів і послуг, з якими вона має справу. Цінність будь-якої речі та послуги – залежна оціночна категорія, а ціна цих речей та послуг – об'єктивно виражений результат залежних оціночних суджень людини, що визначає відповідну ціну.

Беручи до уваги викладене, можна було б припустити наступне: 1) виходячи з теорії раціонального вибору, схильними до корупційної поведінки будуть ті особи, які є недостатньо фінансово спроможними; 2) підвищення добробуту осіб, котрі мають можливість надавати блага корупційним способом, буде сприяти викориненню корупції або ж зростанню мінімальної ціни на корупційну послугу, через що можна буде потенційно досягти скорочення масштабів поширення корупції в державі (аналіз спеціальних наукових досліджень учених [15] свідчить про те, що в тій чи іншій мірі викладена думка знаходить підтримку серед багатьох правознавців). Однак цей висновок неможливо вважати повною мірою переконливим і повним.

По-перше, антикорупційна стратегія підвищення добробуту цієї категорії осіб зумовить той же результат, що і підвищення значення розглянутих осіб у суспільстві – виникне монополія на участь у корупційних відносинах відповідних еліт, а відповідно відбудеться збільшення значущості та впливу в державі олігархічних кланів. До того ж збільшення фінансового добробуту осіб, які мають можливість надавати блага корупційним способом, перш за все шляхом збільшення їх заробітної плати не слід беззастережно пов'язувати із виникненням у цих осіб гострого відторгнення від корупційної поведінки (хоча слід погодитися з тим, що гідний розмір заробітної плати та наявність необхідних соціальних гарантій усе ж таки дієвим чином сприяють зниженню інтересу до залученості в корупційну діяльність [16]). Зокрема, Е. С. Молдован із цього приводу обстоює думку, що за умов низького рівня заробітної плати та не надто потужних соціальних гарантіях особи, покликані виконувати функції держави, не здатні гідно забезпечити себе та свою родину і тому часто звертаються до незаконних способів «поповнення» особистого бюджету [16].

По-друге, слід мати на увазі, що цінність будь-чого – це категорія оцінна та залежна. Залежність цієї категорії виявляється в детермінації оціночних суджень внутрішніми та зовнішніми факторами, а відповідно – самою психофізіологічною природою людини, інтелектуальними та моральними особливостями особистості, її досвідом взаємодії із суспільством, впливом на неї суспільства. Із цього випливає, що антикорупційна стратегія підвищення добробуту цієї категорії осіб у перспективі:

- не матиме відчутних меж, оскільки підвищення фінансових можливостей людини найчастіше збільшує рівень її вимог до якості життя, що перевищує у кінцевому рахунку самі можливості (цей факт є одним із числа тих, що дає відповідь на питання, чому вищі державні чиновники, які володіють багатомільйонними, а іноді й багатомільярдними статками, також схильні до корупційної практики, що і державні службовці нижчих категорій);

- буде оцінюватися як неодмінно несправедлива стратегія.

У контексті викладеного, беручи до уваги сутність корупції в публічному секторі, важливо звернути увагу на те, що кожній категорії державних службовців кореспондує певний рівень дисципліни та відповідальності, що відповідає важливості функцій, які виконують службовці відповідної категорії, і ризикам неправомірного ухилення від виконання ними цих функцій. Слід зазначити, що ризик невиконання особою функцій з огляду на корупційний мотив збільшується зі ступенем широти та значущості повноважень, які їй надаються для реалізації зазначених функцій. Безумовно, показовими в цьому сенсі будуть державні службовці I–IV категорій, котрі:

1. Виконуючи свої обов'язки, стають свідками «значних грошових мас» у вигляді бюджету державної установи, економічних операцій державного органу тощо. Цей досвід у різній мірі (в залежності від міри психічного здоров'я, розумової розвиненості та ступеня моральності службовця) може: негативно впливати на оцінку службовцем цінності тих чи інших речей, послуг, а також власного добробуту; обумовлювати відчуття незадоволеності якістю власного життя, проблему підвищення рівня якої службовець може вирішити (зокрема, за відсутності у нього належної міри критики мислення) за рахунок залучення в корупційну діяльність. Одночасно із цим знецінюючий ефект «значних грошових мас» обумовлює також і висоту нижньої межі вартості корупційної послуги, яку буде готовий здійснити відповідний службовець. Разом із тим в окреслених умовах пропонується службовцям ціна корупційної послуги буде нижча за ту, яка могла б вважатися ним прийнятною в повній мірі, що можна пояснити атрофією адекватності оціночних суджень відповідного службовця.

2. Виконуючи свої обов'язки, взаємодіють із представниками вищих верств суспільства, частина з яких вступає з ними в контакт із метою надання неправомірної корупційної вигоди взамін на отримання тих чи інших благ, які він повноважний надавати. При цьому врахуємо той факт, що особи, котрі надають

неправомірну вигоду, володіючи масштабним капіталом, здатні надати службовцю переваги участі в корупційних відносинах, що об'єктивно перевищують його очікування. У зв'язку з цим власна фінансова спроможність знецінюється фоном тих чи інших економічних операцій у державному органі, свідком яких є службовець, неадекватно сприймається і не є належним бар'єром для залучення його в корупційну діяльність, що дозволяє поліпшити власний добробут.

Вплив активності корупціонера на ціну корупційної послуги. У практичній дійсності «систематичні корупціонери» можуть вимагати меншу ціну за корупційну послугу, аніж «несистематичні» – так звані «імпульсивні корупціонери», які вчиняють корупційні злочини лише у відповідь на запропоновану їм значну неправомірну вигоду. Це, зокрема, можна пояснити тим, що імпульс до корупційного акту особи, для якої корупційна діяльність з тих чи інших причин виявляється незвичайною, долає значний «шлях», мінаючи множинні внутрішні бар'єри (перш за все бар'єри етичного характеру та бар'єри страху, викликаного можливістю бути розкритим у скоєнні корупційного злочину), що блокують цей імпульс. Висловлюючись алегорично, можна відзначити наступне:

1) довжина шляху та висота бар'єрів (також їх кількість), котрі мине корупційний імпульс, формує ціну блага, яке готова надати за неправомірну вигоду відповідна особа;

2) кожен раз, корупційний імпульс проходячи бар'єри, поступово нищить їх, роблячи процес досягнення відповідної мети більш упевненим і швидкоплинним.

Переходячи до безпосереднього, зазначимо, що частота вчинення особою корупційного діяння знижує її рівень тривожності з приводу вчинення девіантної діяння, розсіює її страх з приводу порушення «табу» (разом зі збільшенням злочинної впевненості у власній безкарності та допустимості протиправних дій відповідного виду). Отже, можна припустити, що прийнятність корупційної поведінки для одержувача неправомірної вигоди буде зростати разом зі зростанням досвіду його корупційної діяльності, а прийнятність ціни хабара – знижуватися разом із частотою скоєння ним корупційних діянь, що корегуються об'єктивними показниками:

1) рівня конкуренції серед корупціонерів відповідного типу;

2) рівня середньої ціни неправомірної корупційної вигоди, що надається за аналогічні блага.

Вплив складності процесу надання корупційної послуги на її ціну. Ціна неправомірної вигоди, до всього іншого, відображає також складність послуги, яку надає корупціонер. У цьому сенсі мають значення не лише ризики викриття, з якими безпосередньо пов'язана діяльність з надання повноважною особою відповідного блага корупційним шляхом, але також і витрати одержувача неправомірної вигоди, пов'язані з наданням відповідного блага (за винятком роз-

глянутого вище «корупційного податку»), а саме – «виробничі витрати». Окреслені витрати являють собою витрати корупціонера, котрі змушений нести корупціонер, надаючи блага. Іншими словами, це оплата корупціонером (вона враховується ним у ціну неправомірної вигоди) «роботи» усіх осіб, задіяних у процесі надання блага. Відповідно сприятливою для одержувача неправомірної корупційної вигоди буде та ціна цієї вигоди, яка за вирахуванням усіх «виробничих витрат», а також інших обов'язкових платежів (зокрема, «корупційного податку») буде задовольняти корупційний інтерес відповідної особи.

ВИСНОВКИ

Корупційна поведінка в достатній мірі може бути осмислена в контексті теорії раціонального вибору, хоча особливість цієї девіантної поведінки вказує на те, що вона не є у повній мірі раціональною. Це є очевидним, виходячи із того, що у випадку викриття фактів вчинення корупційних злочинних діянь та визнання відповідних осіб суб'єктами корупційних злочинів ці злочинці можуть зазнати відповідний негативний ефект кримінальної відповідальності. Утім динаміка поширення корупції та її розгулу вказує на те, що корупційна модель поведінки, на відміну від просоціальної, є більш прийнятною для все ширшого кола осіб. Саме тому з'ясування комплексу умов прийнятності корупції для всіх учасників корупційних відносин дозволяє в необхідній мірі скорегувати заходи реалізації державної антикорупційної політики, спрямувавши їх на зниження рівня якості окреслених умов. Поряд із тим слід мати на увазі, що певна гармонія умов прийнятності корупції визначена чіткими закономірностями, порушення яких не обов'язково призведе до зниження рівня прийнятності корупції, а може призвести до переформатування кола потенційних учасників корупційних відносин, а також форм прояву корупції в практичній дійсності. Саме тому стратегія здійснення антикорупційної політики має ґрунтуватись на об'єктивному прогнозі всіх можливих сценаріїв трансформації умов прийнятності корупції після здійснення деструктивного впливу на них суб'єктами антикорупційної діяльності.

ПОДЯКА

Автор висловлює глибоку вдячність усім науковцям і дослідникам, праці яких стали «відправною точкою» для написання цієї статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Petrovský K. Korupce po česku aneb Korupce očima průměrného Čecha / K. Petrovský. – Praha : Eurolex Bohemia, 2007. – 65 p.
- [2] McFarlane J. Transnational crime: corruption, crony capitalism and nepotism in the twenty-first century / J. McFarlane // Corruption and Anti-Corruption. – Adelaide : Griffin Press, 2013. – P. 131–145. doi: 10.22459/cac.03.2013.08.
- [3] Гладкий В. В. Проявления коррупции в Восточной Европе / В. В. Гладкий // Траекторія Науки = Path of Science. – 2018. – Т. 4, № 1. – С. 4001–4012. doi: 10.22178/pos.30-5.

- [4] Fletcher C. The Internationalisation of Corruption: Scale, impact and countermeasures / C. Fletcher, D. Herrmann. – London : Routledge, 2012. – 123 p. doi: 10.4324/9781315556611.
- [5] Graycar A. Understanding and Preventing Corruption / A. Graycar, T. Prenzler. – London : Palgrave Pivot, 2013. – 162 p. doi: 10.1057/9781137335098.
- [6] Гладкий В. В. Об'єктивні прояви пенітенціарної корупції / В. В. Гладкий // Наук. вісн. публ. та приват. права. – 2017. – №6. – С. 201–205. doi: 10.5281/zenodo.1202420.
- [7] Monteiro M. S. Corruption and supply chain management toward the sustainable development goals era / M. S. Monteiro, F. L. E. Viana, J. M. Sousa-Filho // Corporate Governance (Bingley). – 2018. – Vol. 18, No 6. – P. 1207–1219.
- [8] Dixit A. K. How business community institutions can help fight corruption / A. K. Dixit // World Bank Economic Review. – 2015. – No. 29. – P. 25–S47.
- [9] Організаційно-методичні вказівки щодо реалізації державної антикорупційної політики в діяльності Міністерства оборони України та Збройних Сил України в 2019 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/content/corruption/Org_metod_vkazivky_ANTUCORUP_2019.pdf.
- [10] Tanzi V. Corruption, complexity and tax evasion / V. Tanzi // Ekonomicheskaya Politika. – 2018. – Vol. 13, No 6. – P. 36–53.
- [11] Struebing J. E. Federal criminal law and international corruption: An appraisal of the FIFA prosecution / J. E. Struebing // New Criminal Law Review. – 2018. – Vol. 21, No 1. – P. 1–56.
- [12] Лавренко С. В. Феномен корупції в Росії: причини виникнення і існування / С. В. Лавренко // Право и безопасность. – 2009. – Т. 2, № 31. – P. 83–85.
- [13] Пиголенко І. В. Хабарництво як соціальний феномен сучасного суспільства / І. В. Пиголенко // Вісн. НТУУ «КПІ». Серія: Політологія. Соціологія. Право. – 2009. – №4. – С. 113–121.
- [14] Соловійов В. М. «Побутова корупція»: сутність, генеза та сучасні тенденції в Україні / В. М. Соловійов // Боротьба з орг. злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – №25. – С. 173–182.
- [15] Волянська О. В. Основні підходи до оцінювання впливу заробітної плати на ефективність поведінки державних службовців: соціологічний аналіз / О. В. Волянська // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – Т. 5, № 19. – С. 255–262.
- [16] Молдован Е. С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект / Е. С. Молдован // Держ. упр.: теорія та практика. – 2010. – №2. – С. 1–6.

REFERENCES

- [1] Petrovský, K. (2007). *Corruption in the Czech Republic or Corruption by the Eyes of the Average Czech*. Praha: Eurolex Bohemia.
- [2] McFarlane, J. (2013). Transnational crime: corruption, crony capitalism and nepotism in the twenty-first century. In P. Larmour, N. Wolanin (Eds.). *Corruption and Anti-Corruption* (pp. 131–145). Adelaide: Griffin Press. doi: 10.22459/cac.03.2013.08.
- [3] Hladky, V.V. (2018). The Manifestation of Corruption in Eastern Europe. *Path of Science*, 4(1), 4001–4012. doi: 10.22178/pos.30-5.

- [4] Fletcher, C., & Herrmann, D. (2012). *The Internationalisation of Corruption: Scale, impact and countermeasures*. London: Routledge. doi: 10.4324/9781315556611.
- [5] Graycar, A., & Prenzler, T. (2013). *Understanding and Preventing Corruption*. London: Palgrave Pivot. doi: 10.1057/9781137335098.
- [6] Hladky, V.V. (2017). Objective Manifestations of Penitentiary Corruption. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 6, 201–205. doi: 10.5281/zenodo.1202420.
- [7] Monteiro, M.S., Viana, F.L.E., & Sousa-Filho, J.M. (2018). Corruption and supply chain management toward the sustainable development goals era. *Corporate Governance (Bingley)*, 18(6), 1207–1219.
- [8] Dixit, A.K. (2015). How business community institutions can help fight corruption. *World Bank Economic Review*, 29, S25–S47.
- [9] Organizational and methodological guidelines on the implementation of state anti-corruption policy in the activities of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine in 2019. (2018, November). Retrieved from http://www.mil.gov.ua/content/corruption/Org_metod_vkazivky_ANTUCORUP_2019.pdf
- [10] Tanzi, V. (2018). Corruption, complexity and tax evasion. *Ekonomicheskaya Politika*, 13(6), 36-53.
- [11] Struebing, J.E. (2018). Federal criminal law and international corruption: An appraisal of the FIFA prosecution. *New Criminal Law Review*, 21(1), 1–56.
- [12] Lavrenko, S.V. (2009). Corruption Phenomenon in Russia: The Occurrence and Existence Reasons. *Law and Safety*, 2(31), 83–85.
- [13] Pygolenko, I.V. (2009). Bribery as a Social Phenomenon of Modern Society. *NTUU “KPI” Bulletin. Series: Political Science. Sociology. Law*, 4, 113–121.
- [14] Soloviov, V.M. (2011). “Household Corruption”: Essence, Genesis and Current Trends in Ukraine. *Fighting Organized Crime and Corruption (Theory and Practice)*, 25, 173–182.
- [15] Volyanskaya, O.V. (2013). Basic Approaches to Evaluation of the Effectiveness of Salary Conduct for Civil Servants: A Sociological Analysis. *Bulletin of NLU “Law Academy named Yaroslav the Wise”. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science and Sociology*, 5(19), 255–262.
- [16] Moldovan, E.S. (2010). Directions of Preventing and Resisting of Corruption on the Civil Service: Moral and Ideological Aspects. *Public Administration: Theory and Practice*, 2, 1–6.

В’ячеслав В’ячеславович Гладкий

Аспірант

Кафедра управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності
Навчально-науковий інститут права ім. князя Володимира Великого
03039, вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна

Viacheslav V. Hladky

Postgraduate Student

Department of Security Management, Law Enforcement and Anticorruption
Activities

Volodymyr Velykiy Educational and Scientific Institute of Law
03039, 2 Frometivska Str., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Гладкий В. В. Кримінометричний аналіз прийнятності корупції та умов формування ціни корупційної послуги / В. В. Гладкий // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – 2019. – Т. 26, №2. – С. 24–39.

Suggested Citation: Hladky, V. V. (2019). Criminometric analysis of corruption permissiveness and conditions of pricing in corrupt services. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 26(2), 24–39.

Стаття надійшла / Submitted: 15/03/2019

Доопрацьовано / Revised: 24/04/2019

Схвалено до друку / Accepted: 20/06/2019